

BO'LAJAK PEDAGOGLARNING TEXNOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Avazov G'oyibnazar Berdiyevich

Termiz davlat pedagogika instituti Texnologiya va geografiya kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola ta'lim jarayonlarida pedagoglarning texnologik kompetentligini rivojlantirish muammosiga bag'ishlangan. Unda texnologik yondashuv asosida pedagoglarning texnologik kompetentligini rivojlantirish muammosi o'rganilib, pedagog texnologik kompetentligining asosiy mezonlari va darajalari ochib berilgan. Shuningdek maqolada pedagog texnologik kompetentligining ta'lim sifati bilan bog'liqligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: kompetentlik, kompetensiya, texnologik yondashuv, pedagog texnologik kompetentligining mezonlari, pedagog texnologik kompetentligining darajalari, ta'lim sifati, texnologik bilimlar, ijodkorlik qobiliyatlari, loyihalash qobiliyatlari, tahlil qilish qobiliyatlari.

Mamlakatimizda shakllanib ulgurgan uzluksiz ta'lim tizimiga texnologiya va texnologik yondashuv atamalarining kirib kelishi zamonaviy ta'lim sohasidagi dolzarb voqelik hisoblanadi. Texnologik yondashuv tushunchasi rivojlangan mamlakatlar pedagogikasi bilan bir qatorda milliy pedagogikamizda ham o'zining muhim o'rniga ega. Ta'limda kompetentli yondashuv nazariyasi, kompetentlik, kasbiy kompetensiya, pedagogik kompetentlik, texnologik kompetentlik, texnologik ta'lim masalalari N.A.Muslimov, A.X.

Mahmudov, Z.T.Raximov, L.R.Zaripov, A. B. Muhamadaliev va boshqalarning ilmiy ishlarida o'z aksini topgan. MDH davlatlaridan V. P. Bepalko, V. I. Bogolyubov, T. A. Ilina, M. V. Klarin, A. Ya. Savelev, G. K. Selevko kabi olimlar o'z ilmiy taqiqotlarini aynan pedagogning texnologik kompetentligi muammolarini tadqiq qilishga bag'ishlanganlar. Pedagogik texnologiyaning o'ziga xos xususiyatlaridan bir shuki, u ta'lim jarayonida belgilangan maqsadlarga to'liq erishishni kafolatlash bilan bir vaqtda ta'lim jarayonida olinadigan natijalarni yuqori aniqlikda bashorat qilish va pedagogik jarayonlarni boshqarishga imkon beradi.

Texnologik vositalar yordamida ta'lim olib yuqori natijalarga erishgan pedagog o'zining mustaqil ijodkorligiga va talabalarning har tomonlama rivojlanishiga ko'proq e'tibor berishga qodir bo'ladi [7].

Ta'lim jarayonlariga texnologik yondashuvga asoslangan ilmiy- tadqiqot ishlarida pedagogning texnologik kompetentligi deyilganda asosan pedagogning talabalarga ta'lim va tarbiya berish uchun zarur bo'lgan pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirganligi tushunilgan. Hozirgi kunda bu sohada tadqiqot olib borayotgan tadqiqotchilar pedagogning texnologik kompetentligiga bunday nazar bilan qarash zamonaviy pedagogning umumiy kasbiy kompetentligi haqidagi tasavvurlarni sezilarli darajada torayishiga olib keladi deb hisoblaydilar.

Ta'limga texnologik yondashuvni ta'lim jarayonlariga pedagogik texnologiyalarni joriy etish orqali tadqiq qilish pedagog texnologik kompetentligining mohiyatini quyidagicha

“ta’lim jarayonlarida pedagogik texnologiyalarni qo’llay olish, pedagog tomonidan bajariladigan operatsiyalar va harakatlar ketma- ketligini maqsadga yo’naltirib pedagogik jarayonlarni loyihalashni amalga oshira olish” deb talqin qilish mumkin [8]. “Texnologik kompetentlik” tushunchasi hozirgacha yagona bir ta’rifga ega emas. Fanda bu tushunchaning ta’rifini ochib berish ustida A.A. Verbiskiy, N.N. Manko, Ye.I. Nikifirova, N.B. Pikatova, D.V. Sannikov, V. E. Shteynberg, L.A. Yadvirshis kabi tadqiqotchilar izlanishlar olib borganlar.

Bu mualliflar tomonidan taklif etilgan texnologik kompetentlik tushunchasi ta’riflar aksariyatining negizida ushbu kompetensiyaga ega bo’lgan pedagog faoliyatining samaradorligi, natijadorligi va yuqori darajadagi ish unumdorligi g’oyasi yotadi.

Yu. Arutyunova, V. Bezrukova, V. Bepalko, V. Ivanchenko, D. Kavtaradze, V. Pityukov, L. Podymova, Ye. Polat, V. Serikov, V. Simonenko va V. Slastyonin kabi tadqiqotchilar esa pedagogning texnologik kompetentligi uning nazariy va amaliy tayyorgarligining birligini ifodalaydi deb hisoblaydilar [9].

Biz ushbu tadqiqotimizda N.N. Manko, Ye. I. Nikiforova, Ye.V. Kozina va

S. V. Dudovalarning tadqiqotlariga tayangan holda pedagogning texnologik kompetentligini zamonaviy pedagogning kasbiy kompetentligi ajralmas qismi sifatida talqin qilamiz va bu tushuncha texnologiyalar haqidagi bilimlarga ega bo’lish texnologiyalar, metodlar, vositalar, faoliyat shakllarini va ularni qo’llashni bilish hamda ta’lim jarayonlarini samarali tashkil etish orqali ifodalanadi. Bunda pedagogning ijodkorlik, loyihalash va tahliliy ko’nikmalari namoyon bo’ladi hamda u o’zining foliyati natijalariga nisbatan tanqidiy yondashish qobiliyatlarini o’zlashtiradi.

Pedagog texnologik kompetentligining asosiy mezonlari va darajalari haqida fikr yuritar ekanmiz quyidagilarga to’xtalib o’tishimiz zarur. Pedagog kasbiy kompetentligining tarkibiy qismi sifatida texnologik kompetentlik

-pedagog texnologik kompetentligi komponentlari shakllanganligining emperik darajasi-bunda pedagogda aksariyat holatlarda pedagogik texnologiyalar haqida yanglish bilimlarga ega bo’lish, bilimlarning tizimlashmaganligi ko’zga tashlanadi, pedagogik faoliyat usul va uslublari hamda ular uchun motivlarning shakllanmaganligi orqali ifodalanadi.

Pedagog o’z faoliyatini ta’lim jarayonining mantiqiy yaxlitligiga mos kelmaydigan va ijodkorlik ko’rinishga ega bo’lmagan alohida harakatlar ko’rinishida amalga oshiradi. Pedagogda reflektiv-tahliliy ko’nikmalarning shakllanganlik darajasi juda past bo’ladi.

-pedagog texnologik kompetentligi komponentlari shakllanganligining nazariy darajasi-bunda pedagog umumiy pedagogik texnologiyalar, xususan aniq biror bir pedagogik texnologiya haqida juda sayoz bilimlarga ega bo’ladi.

Pedagog ta’lim jarayoni bilan bog’liq bo’lgan pedagogik texnikalarning faqatgina ayrim usullariga qiziqishini namoyon etadi. Bunday darajani egallagan pedagog boshqa bir hamkasbi tomonidan namoyish etilgan harakatlarni mustaqil ravishda takrorlay olpdi.

Unda ta’lim faoliyatini tashkil etish va boshqarish bo’yicha yaxlit tizimlashgan tasavvurlar shakllanmagan bo’ladi, reflektiv-tahliliy komponent esa yuzaki darajada bo’ladi, natijalarni ta’minlovchi sabablar va bog’lanishlarni ichki tahlil qilish ko’nikmalari mavjud bo’lmaydi.

-pedagog texnologik kompetentligi komponentlari shakllanganligining algoritmik darajasi-bu pedagogning pedagogik texnologiyalar nazariyasi haqidagi bilimlarni puxta egallaganligi va bu bilimlardan o'z faoliyatida oqilona qo'llay olishi orqali ifodalanadi. Bunday darajani egallagan pedagog mustaqil ravishda metodlarni, texnologiyalarni o'zlashtirib oladi va ularni muayyan fanni o'qitishga qaratilgan pedagogik faoliyatida safarbar eta oladi, lekin bu jarayonlarda metodlar va texnologiyalarni tanlashda qiyinchiliklarga duch keladi va fanni o'qitishda o'ziga nisbatan ishonchsizlik bilan haraktalanadi. Bunday ko'nikmalarga ega bo'lgan pedagog muayyan fanni o'qitishda faoliyatiga ijodiy yondashib o'z faoliyati algoritmini o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'ladi hamda sabab-oqibat bog'lanishlarini va o'zaro bog'lanishlarni aniqlay oladi va o'z faoliyati natijalarini to'g'ri tahlil qiladi.

-pedagog texnologik kompetentligi komponentlari shakllanganligining kreativ darajasi-bu darajani egallagan pedagog oldingi tavsiflangan darajalarni egallagan pedagoglardan texnologik yondashuv nazariyasi va amaliyoti hvidagi bilimlarni chuqur o'zlashtirgani bilan ajralib turadi.

U pedagogik jarayonning samaradorligini ta'minlovchi muhim shartlardan biri sifatida pedagogik texnologiyalarni ta'lim berish, ta'lim oluvchilarni tarbiyalash va rivojlantirish vositasi deb hisoblaydi. Bunday pedagog ijodiy yondashish orqali texnologiyalarning tarkibiy komponentlarini o'zgartira oladi, alohida usul va metodlarni qo'llash orqali ta'lim samaradorligini oshirishi mumkin, o'z ijodiy yondashuvlari samarasi o'laroq o'zining mualliflik texnologiyasini yaratishga ham qodir.

Ta'lim jarayonida kechayotgan o'zaro ichki va tashqi bog'lanishlarni tahlil qila oladi va o'zining pedagogik faoliyatini baholash bilan birga vaziyatning rivojlanish tendensiyasini bashorat ham qila oladi. Tadqiqotimizga oid adabiyotlar tahlili natijasida quyidagicha xulosa qilishimiz mumkin, pedagogning texnologik kompetentlik darajasi quyidagi mezonlar orqali ifodalandi:

-maqsadga yo'naltirilganlik (fan xususiyatidan va qo'yilgan maqsad va vazifalardan kelib chiqib);

-ijodiy yondashuvga asoslanish;

-texnologiklik (qo'llaniladigan pedagogik texnika darajasiga ko'ra);

-optimallik (o'qitishning samarali vositalarini to'g'ri tanlash);

-samaradorlik (erishilgan natijalar asosida) [4].

Pedagog texnologik kompetentligi va ta'lim sifatining o'zaro bog'liqligiga to'xtalib o'tadigan bo'lsak, dastlab "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarini o'zaro farqini anglab yetishimiz lozim, chunki ta'lim jarayonlariga kompetentli yondashuvning mohiyatini anglab yetish uchun bu tushunchalarning ta'rifini va ular o'zaro qanday nisbatlarga ega ekanligini oydinlashtirishimiz kerak bo'ladi.

Biz kompetentlikni kompetensiyalardan tarkib topgan murakkab bir tushuncha sifatida talqin etamiz. Kompetentlik va kompetensiya tushunchalariga bunday yondashuv kompetentli yondashuvning asosiy g'oyasini ifodalaydi, uning maqsadlarga va natijalarga erishishga yo'naltirilganligini belgilab beradi.

Demak kompetentlik kompetensiyalardan tarkib topadi, kompetensiyalar orqali namoyon bo'ladi va kompetensiyalar yordamida shakllanadi. Pedagog qanchalik ko'p

kompetensiyalarni puxta o'zlashtirsa uning kompetentlik darajasi shunchalik yuqori bo'ladi [6].

Pedagogning kompetentligini yuqori natijalarga erishishni ta'minlovchi pedagogik faoliyatni amalga oshirish-ta'lim jarayonlarida yuzaga keluvchi muammolarini samarali bartaraf etish qobiliyat deb tushunish mumkin. Bundan tashqari kompetentlik bu pedagogning murakkab vaziyatlarda oqilona faoliyat yuritish qobiliyati deyish ham mumkin.

Vaziyat qanchalik murakkab bo'lsa pedagogning bunday qobiliyat (kompetentligi) darajasi shunchalik yuqori bo'ladi [10].

O'z navbatida shuni ham aytib o'tishimiz joizki pedagogning kompetentligi ta'lim oluvchilar bilan bevosita muloqotlar jarayonida mazmun kasb etadi, ya'ni:

-pedagogning kompetentligi ta'lim oluvchilar bilan muloqot jarayonlarida namoyon bo'ladi;

-pedagogning kompetentligi ta'lim oluvchilar bilan muloqot qila olish qobiliyatiga bevosita bog'liq bo'ladi;

-pedagogning kompetentligi aynan ta'lim oluvchilar bilan muloqot jarayonlarida shakllanib boradi;

-pedagogning kompetentligi ta'lim oluvchilar bilan muloqot jarayonlarini tashkil etish va amalga oshirish mahorati orqali baholanadi.

Shuni xulosa qilib aytish mumkinki pedagogning kompetentlik darajasi qanchalik yuqori bo'lsa ta'lim sifati shunchalik yuqori bo'ladi, zero samarali pedagogik jarayonlar va ta'lim vositalari ta'lim oluvchilarni tarbiyalash va rivojlantirishning muhim majburiy shartlaridan biri hisoblanadi. Demak pedagogning texnologik kompetentligini shakllantirish va rivojlantirish yuqorida keltirilgan shartlarning bajarilishida muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi PQ-5847-son Qarori.

2.Nishonaliev U.N, Tolipov O'.Q, Sharipov Sh.S. Kasbiy ta'lim pedagogikasi. O'quv qo'llanma.-Toshkent: TDPU, 2007.-B260.

3. Avazov, G'. B. (2024). "Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini kasbiy faoliyatiga tayyorlashda kreativ kompetentligini rivojlantirish metodikasi."So'ngi ilmiy tadqiqotlar

nazariyasi 7-jild 1-son respublika ilmiy-uslubiy jurnali

4. Avazov, G'. B. (2023). "Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarining kreativ kompetentligi"

"Innovative Academy RSC".

5..Greibenkina, L.K. Problema formirovaniya professionalnoy kompetentnosti

budущix specialistov pedagogicheskogo profilya [Tekst] / L.K. Grebenkina // Shkola budущego. – 2013. – № 5. – S. 120- 126.